

EL PIERO DA RABAT CATELANO, CORSARO CRUDELISSIMO DE LA NOVEL·LA LIV DE GIOVANNI SERCAMBI, ÉS PERE FUSTER, CORSARI VALENCIÀ RENEGAT?*

MARIA TERESA FERRER I MALLOL

CSIC, Institució Milà i Fontanals i Institut d'Estudis Catalans

EL NOVEL·LISTA TOSCÀ, de Lucca, Giovanni Sercambi (1347-1424) dedicà una de les seves novel·les o contes a un personatge que anomena Piero da Rabat, del qual diu que era català i, de professió, *corsaro crudelissimo*. Els contes de Sercambi s'organitzen segons la fórmula usada per Boccaccio en el *Decameron*, és a dir, un grup d'homes i dones, per fugir de la pesta, es desplacen del seu domicili habitual i es distreuen escoltant contes; en el cas de Sercambi aquest grup no roman en un lloc sinó que viatja de ciutat en ciutat i una persona narra els contes.¹ Els estudiosos d'aquest autor creuen que les processons dels *Bianchi*, que durant l'estiu de 1399 recorregueren penitencialment les ciutats toscanes, li donaren la idea d'organitzar així els seus contes, primer en un viatge per les ciutats toscanes i després en un itinerari més llarg per Itàlia. Sembla que l'autor començà a ordenar i acabar els seus contes l'any 1399 i continuà la tasca durant els primers anys del segle següent (Sercambi, 1995: introducció, 9-10).

Sercambi situa el relat de Piero da Rabat a Spoleto, en el camí cap a Iesi. Segons l'autor, Piero da Rabat era un corsari molt cruel, gran robador a mar,

(*) Aquest treball forma part del projecte d'investigació *La Corona de Aragó potencia mediterrànea: expansión territorial y económica en la Baja Edad Media*, concedit per la CICYT (BHA2001-0192). Es beneficia també de l'ajuda atorgada al grup de recerca consolidat *La Corona catalano-aragonesa. l'Islam i el món mediterrani*, pel Departament d'Universitats, Recerca i Societat de la Informació de la Generalitat per al període 2001-2004.

1. Dedico aquest treball a l'amic Josep Massot, que ha portat a terme una tasca extraordinària.

que tenia un vaixell ben armat, amb gent tan cruel com ell.² Es posà a navegar amb la intenció d'atacar qualsevol, robar-lo i matar-lo, fos quina fos la seva condició. En realitat, doncs, no era un corsari, que respectava més o menys unes certes regles, sinó un pirata, un lladre de mar que anava *a roba de tothom*, com solen dir els textos catalans dels pirates.

Aquest pirata navegà pel golf de Lleó, robà molts vaixells genovesos i de la Riviera i matà els que hi anaven embarcats. Els genovesos decidiren armar galeres per a perseguir-lo i per això Piero da Rabat canvià d'aïres i marxà cap a l'Adriàtic, on es dedicà llavors a perseguir venecians per robar-los i matar-los, com havia fet abans amb els genovesos. També els venecians armaren galeres per castigar-lo i Piero da Rabat novament anà cap a una altra banda per evitar-los, ara cap als mars d'Espanya. Aquí trobà una nau de pelegrins que anaven a Sant Jaume de Galícia i la prengué, pensant que hi trobaria riqueses. Quan veié que no era així, decidí matar-los. En els dos dies que els retingué, amb prou feines els donà menjar i finalment, per tal de no tenir despeses i aprofitar tot el que tenien els pelegrins, decidí llençar-los a mar nus, per tal d'aprofitar llurs vestits, i amb les mans lligades, a fi que s'ofeguessin, i així ho va fer. El pelegrins eren de diferents nacionalitats i quan tocà el torn d'ésser llençat a mar a un francès, que era el darrer, aquest digué «O sire ciest est trou gran boire a si petit mangier», és a dir, massa beure per tan poc menjar. L'acudit va fer gràcia al corsari, que ordenà que fos alliberat; li tornà les robes i diners i li demanà on volia que el deixés. Com que digué que a Sant Jaume, el posà en un bot, un *paliscerno*, és a dir una barca de panescalm, i el francès pogué arribar a rem a Castella (Sercambi, 1995: 478-480).

L'època en què l'obra fou escrita o almenys ordenada i escrita en part (des de l'any 1399) és una època en què els corsaris catalans, inclosos valencians i mallorquins que eren coneguts sota aquest nom a l'Edat Mitjana, eren molt actius, especialment als mars de Sardenya, de manera que no és estrany que escollís com a protagonista un corsari català.

El conte de Sercambi no diu que el corsari fos renegat, però el nom que li posà, da Rabat, sembla suggerir-ho. En aquests anys, actuà a la Mediterrània occidental un corsari anomenat Pere Fuster, que era valencià i que s'havia

2. Aquest episodi ha estat estudiat des del punt de vista de la peregrinació a Sant Jaume de Compostel·la pel Prof. Giovanni Cherubini: «I pellegrini italiani del Cammino di Santiago in Catalogna alla fine del Medioevo», en curs de publicació a les *Actes del Congrés internacional sobre El camí de Sant Jaume i Catalunya. Història, Art i Cultura del Camí*. Fou, precisament, sentint la seva exposició que em va semblar que hi havia una coincidència entre Piero da Rabat i Pere Fuster, identificació que proposo, almenys en part.

convertit a l'islam. S'esdevenia amb força freqüència que mariners que queien en poder de corsaris barbarescos es convertissin a l'islam, per tal d'evitar una captivitat que podia ésser molt dura. Sovint eren enrolats en vaixells corsaris del lloc on havien anat a raure perquè coneixien les costes cristianes, especialment les del propi país, i els costums i, per tant, podien ésser uns bons guies per a llurs nous coreligionaris. No cal dir que eren considerats molt perillosos per als excompatriotes i, si per atzar queien presoners d'aquests, eren executats inexorablement, sense tenir en compte si la conversió a l'islam havia estat forçada o no per les circumstàncies viscudes. S'esdevingué així el 1382, per exemple, quan foren executats trenta-un musulmans capturats en un rampí corsari per una galera armada de Barcelona, vint-i-un dels quals eren conversos (Crònica del racional, 1921: 156, doc. 154 del Recull de Documents i Estudis, I, fasc. II).

Pere Fuster, que sens dubte era un home molt cruel, excel·lí en la seva professió i arribà a ésser capità d'una petita flota corsària amb base, no pas a la ciutat marroquina de Rabat, situada massa lluny de l'àrea de la Mediterrània occidental on actuà, sinó al regne de Tunis; cal tenir present, però, que la capital tunisenca tenia, a la fi de l'edat mitjana, un barri anomenat Rabat, on vivien les milícies cristianes (López, 2002: 77) i que podia haver originat el sobrenom de Pere Fuster. Generalment és esmentat només com «en Fuster», bé que sembla que es deia Pere, com el protagonista de Sercambi (López, 1995: 711). Andrés Díaz Borrás ha identificat aquest Fuster amb un Francesc Fuster, que era un corsari valencià d'aquests mateixos anys. Crec que aquesta identificació no és possible ja que pel gener de 1398 hom volia castigar aquest Francesc Fuster perquè, amb el vaixell que havia armat a València, havia robat béns d'una barca que tornava de Barbaria,³ mentre que «en Fuster» atacava les costes valencianes i mallorquines des del 1396, com a mínim.

Potser ja figurava en el grup de galeres mores en cors, la presència de les quals en els mars de Menorca fou notificada, per l'agost de 1396, pels jurats d'aquesta illa a la reina Maria, lloctinent del seu espòs el rei Martí.⁴ Poc abans, pel juny, dues galeres armades a Bona, una de les quals era la de Pere Fuster, havien pres el lleny de Bernat Peralta, de Mallorca, que anava a Alcoll (Collo); pensem que podien ésser les mateixes (López, 1995: 711 i 726). Sembla que participà o bé organitzà l'atac a l'alqueria de s'Arracó, prop

3. ACA, C, reg. 2166, f. 103 r. (1398, gener, 24).

4. ACA, C, reg. 2243, f. 50 v. (1396, agost, 7).

d'Andratx, amb un altre renegat, Antoni Jordà, originari de la Vall d'Uixó, que s'havia convertit a l'Islam després d'haver estat pres i portat captiu a Bugia. La participació d'aquest darrer corsari en l'atac contra s'Arracó és segura perquè ho reconegué quan fou capturat i jutjat a Mallorca, on fou executat pel maig de 1397, mentre que la participació de Pere Fuster és només suposada. El mateix Antoni Jordà participà també en el saqueig de Torreblanca, localitat situada en el litoral septentrional del regne de València (Sastre, 1979: 167-199, 485-518; Díaz, 1993: 148).

El saqueig de Torreblanca es produí o bé el mes de setembre de 1396, o potser a la fi d'agost. Aquesta datació es basa en el fet que una carta de la reina Maria, del 27 de setembre de 1396, es refereix ja al barreig de Torreblanca, concretament a la mort en la lluita d'un dels atacants; el seu cadàver quedà en el lloc i els moros del lloc proper d'Alcalà de Xivert el van sepultar a la manera islàmica, cosa que els suposà ésser sotmesos a procés. Aquesta és l'única notícia immediata que, de moment, he pogut localitzar i que prova que l'atac es produí el 1396 i no el 1397 com s'havia dit fins ara (Ferrer, 1988: 20, 26 i doc. 175). Per aquest motiu no hi ha la incongruència cronològica que veia Andrés Díaz en les declaracions d'Antoni Jordà, que havia participat en el barreig; segons la data tradicional, el barreig s'hauria produït després de les declaracions (Díaz, 1993: 148). Malgrat la gravetat de l'atac a Torreblanca, la reacció oficial, de la reina lloctinent i dels oficials reials, fou molt limitada, perquè estaven concentrats en la preparació de la defensa de Catalunya i buscaven aliances internacionals davant la immediata invasió del comte de Foix, que pretenia el tron, invasió que efectivament es produí. No fou fins més tard, quan el rei Martí l'Humà ja havia tornat de Sicília i la situació general dels regnes semblava menys perillosa –malgrat que l'amenaça del comte de Foix encara no s'havia dissipat–, que començà a organitzar-se la resposta a l'atac corsari, bé que no pas des de la Corona, sinó des de les grans ciutats marítimes i molt concretament des de València (Sastre, 1979: 167-199, 485-518; Díaz, 1993: 152-201 i els mapes; continua essent útil la consulta d'Ivars Cardona, 1921).

El saqueig de Torreblanca causà gran commoció perquè l'església del lloc fou arrasada i els pirates s'endugueren les hòsties consagrades i un gran nombre de captius. Segons la tradició valenciana, recollida tardanament, els corsaris havien escollit per a l'atac un dia de festa, amb motiu de la incorporació a l'església parroquial d'un nou capellà, fet que havia provocat l'arribada de gent d'altres llocs veïns. Es digué més tard que un jueu d'un lloc proper havia comentat l'organització de la festa al seu germà resident a Bugia i que

d'aquesta manera els corsaris tingueren informació per poder atacar un lloc amb poques defenses i, ocasionalment, amb força gent. Segons aquesta tradició, el petit estol era guiat per en Fuster i s'havia situat abans a l'aguait a les illes Columbretes (Ivars, 1921: XXXIX-XLIII; Díaz, 1993: 147-152). Aquesta tradició pot ésser ajustada a la realitat perquè, com ja he dit, en Fuster era, efectivament, en aquest espai marítim. Com a represàlia, foren organitzades a València i a Mallorca dues croades el 1398 i el 1399, contra Tedelis i Bona (Ivars, 1921; Díaz, 1993: 152-201 i els mapes).

Aquestes notícies de les activitats piràtiques de Pere Fuster, no les trobem recollides per Giovanni Sercambi, en canvi sí que ho fou un rumor sobre la seva crueltat amb uns captius, que havia deixat morir de fam i de set i que després havia llançat a mar. L'any 1400 Bernat Bauló, patró de barca de Mallorca, trobà a Collo un obrer calafat que li explicà que en Fuster, renegat, havia entrat en cors amb dues galiotes i que havia fet captives 150 persones, però «per fam e per set ha lansades en mar entorn L persones», bé que en aquestes cinquanta hi eren compreses les que havia lapidat, unes vuit o deu.⁵

Una altra mostra de la seva crueltat fou explicada per una de les seves víctimes, el sicilià Antonio de Paris, que l'any 1409 obtingué del rei Martí l'Humà una llicència per a demanar almoina als seus regnes. Segons el seu relat, nou anys abans, és a dir, cap a l'any 1400, els germans Pietro i Antonio de Paris, oriünds de Messina, s'havien embarcat amb altres pelegrins en una petita nau d'un tal *Adirmi* de Paris, de la mateixa ciutat, per anar a Roma. Tocaren en un port de Còrsega, Portovecchio, i aquí el pirata dit en Fuster, renegat, amb quatre galeres de sarraïns armades, els atacà; els cristians, que n'eren menys, foren vençuts i capturats i a la major part els fou tallada la mà dreta, entre ells als dits Pietro i Antonio i foren portats a Barbaria, concretament a Orà (Uren al document), del regne de Tremissèn, i allà foren venuts. Com que no volien abjurar, hagueren de rescatar-se en 136 dobles d'or, per les quals romangué en reenes el dit Pietro de Paris, mentre que Antonio fou alliberat perquè aplegués el rescat. Com que eren pobres, Antonio havia de demanar almoina per tal de reunir el rescat. El rei, compadit de llur situació, donà llicència a Antonio de Paris per a captar durant dos anys i el recomanà als eclesiàstics, nobles, oficials etc. dels seus regnes.⁶ El tracte cruel a pelegrins és un altre dels punts de contacte entre les proeses de Pere Fuster i les

5. P. Macaire. 1986: 121-122. Remet a Arxiu del Regne de Mallorca, AH 77, f. 9 (1400, maig, 26).

6. ACA, C. reg. 2206, f. 109 v.-110 r. (1409, febrer, 22). Ferrer. 1985: 237-297, concretament, p. 256.

de Piero da Rabat. En aquest cas els pelegrins van a Roma, mentre que a la novel·la anaven a Sant Jaume de Galícia. Les notícies d'incidents piràtics circulaven molt entre els mercaders, perquè havien de mesurar el perill que podien córrer les mercaderies que trametien per mar: només cal llegir les cartes de la companyia Datini per veure com les explicaven als representants de totes les seus; era un dels camins pels quals es difonien les notícies. És possible també que, com s'esdevenia a terres de la Corona d'Aragó, a Itàlia hi hagués gent que anés d'un lloc a un altre demanant almoïna per recollir diners per a rescats. Solien anar a les parròquies per explicar el seu cas i demanar almoïna i això devia donar molt de ressò a aquestes històries tràgiques.

A l'entorn de l'any 1400 Pere Fuster sembla que assolí el màxim prestigi al Magrib. Es deia, i el mateix Bernat Bauló, mencionat abans, havia transmès la notícia al governador de Mallorca, que el sultà de Tunis havia promès a Pere Fuster vint o trenta vaixells, dels quals onze serien galeres i la resta galiotes, perquè cremés el port de Ciutat de Mallorca, cosa que finalment no portà a terme (López, 1995: 710-712).

La carrera corsària de Pere Fuster no fou gaire llarga. A la darrerria de l'any 1405 o els primers dies de l'any 1406 la galiota en la qual anava sofrí una terrible tempesta i embarrancà a la platja romana; només se salvaren en Fuster i dotze moros, però caigueren presoners. Un català que es trobava a Trapani, Bartomeu Aribau, s'afanyà a donar la notícia als consellers de Barcelona en una carta del 5 de gener de 1406.⁷ Tothom devia respirar més tranquil sabent que en Fuster havia acabat la seva carrera criminal.

Segur que aquest final a Itàlia del nostre corsari degué fer córrer les notícies sobre les seves malifetes, just quan Sercambi organitzava i acabava els seus contes. Algunes de les males accions, com deixar morir de gana i set alguns presoners o maltractar els pelegrins, semblen incorporades al conte i pogueren ajudar l'autor a definir el seu personatge. Altres aspectes del conte, en canvi, com els atacs als genovesos i als venecians, i les flotes de càstig d'aquestes dues repúbliques, són aportacions d'altres incidències de la navegació en aquells anys. Era de domini públic que catalans i genovesos s'enfrontaven gairebé sistemàticament a mar abans de 1402, data d'un dels tractats de pau entre Gènova i la confederació catalanoaragonesa (Ferrer, 1998: 99-138).

Flotes contra corsaris n'hi hagué diverses, a part de les dues croades catalanes contra Barbaria de 1398 i 1399, que he esmentat: Gènova organitzà un estol,

7. Arxiu d'Història de la Ciutat de Barcelona. Lletres comunes originals, 3 (1406-1409), f. 1.

l'any 1401, contra Diego González de Valderrama, àlias Barrasa, un corsari castellà que col·laborava de tant en tant en la defensa de Sardenya i hi venia el botí; Barcelona i la Generalitat de Catalunya n'organitzaren una altra, el 1409, contra un corsari basc que es refugiava a l'illa de Mitilene (Lesbos), Pedro de Larraondo, conegut com La Randa.⁸ El conte fa referència també al fet que els pelegrins captius foren despullats abans de llançar-los a mar. Despullar els captius també era un recurs emprat per diferents corsaris, en part per assegurar-se que no portessin armes amagades, en part per aprofitar llurs vestits, en part per deixar-los més inermes i indefensos des del punt de vista psicològic.⁹ Totes aquestes notícies d'actualitat foren combinades després amb elements més pròpiament literaris, com l'anècdota del francès i la gran quantitat d'aigua que li volien fer empassar, si el llançaven a mar, després de menjar tan poc. En conclusió, podem dir que no hi hagué cap corsari català en el segle XIV i primers anys del XV que es digués Pere de Rabat ni que fos conegut amb aquest nom. Piero da Rabat és, doncs, un personatge creat a partir de notícies sobre un personatge real, Pere Fuster, renegat, amb aportacions d'altres elements també reals i elements literaris.

BIBLIOGRAFIA

- Crònica del racional de la ciutat de Barcelona (1334-1417)* (1921): Edició a cura de P. PUJOL I TUBAU, Barcelona, Ajuntament de Barcelona-Arxiu Municipal Històric.
- DÍAZ BORRÁS, A. (1993): *Los orígenes de la piratería islámica en Valencia. La ofensiva musulmana trecentista y la reacción cristiana*, Barcelona, CSIC, Institución Milá y Fontanals.
- FERRER I MALLOL, M. T. (1985): «La redempció de captius a la Corona catalano-aragonesa (segle XIV)», *Anuario de Estudios Medievales*, 15, pp. 237-297
- (1988): *La frontera amb l'Islam en el segle XIV. Cristians i sarraïns al País Valencià*, Barcelona, CSIC, Institución Milá i Fontanals.

8. Ferrer, 1997: 1998 b: 2000.

9. Masiá de Ros, 1951: 194. És el cas d'una barca presa pel capità de mar de Tunis abans de 1307, en la qual es trobaven els germans Mateu i Bernat Serra, de Barcelona. És també el cas del pàmfil de Bartomeu Portalers i de la coca de Joan Baldó, presos cap a 1360 per una galiota provençal, prop dels caps Carbonara i Capoterra, a Sardenya (Martín, 2002: 289).

- (1997): «Una flotta catalana contro i corsari nel Levante (1406-1409)», dins *Oriente e Occidente tra Medioevo ed Età Moderna. Studi in onore di Geo Pistarino*, Genova, Glauco Brigati, pp. 325-355.
 - (1998 a): «Antecedenti e trattative per la pace del 1402 fra la Corona catalano-aragonesa e Genova: un tentativo per porre fine alla guerra di corsa», *Archivio Storico Sardo*, XXXIX. *Studi in memoria del Prof. Giancarlo Sorgia*, 99-138.
 - (1998 b): «Transportistas y corsarios vascos en el Mediterráneo medieval. Las aventuras orientales de Pedro de Larraondo (1406-1409)», *Itsas Memoria. Revista de Estudios Marítimos del País Vasco*, Untzi Museoa-Museo de San Sebastián, pp. 509-524.
 - (2000): «Vida, aventuras y muerte de un corsario castellano: Diego González de Valderrama, alias Barrasa (1410)» i «Pedro de Larraondo, un corsario vizcaíno en el Mediterráneo oriental (1405-1411)», dins *Corsarios castellanos y vascos en el Mediterráneo medieval*, Barcelona, Institución Milá y Fontanals, CSIC.
- IVARS CARDONA, A. (1921): *Dos creudes valenciano-mallorquines contra Berberia*, València.
- LÓPEZ PÉREZ, M. D. (1995): *La Corona de Aragón y el Magreb en el siglo XIV (1331-1410)*, Barcelona, CSIC, Institución Milá y Fontanals.
- (2002): «Émigrer pour faire la guerre: la présence militaire catalano-aragonaise au Maghreb médiéval», dins H. BRESCH, F. D'ALMEIDA et J. M. SALLMANN (dirs.): *La circulation des élites européennes. Notre histoire des idées et histoire sociale*, Paris, Seli Arslan, pp. 56-79
- MACAIRE, P. (1986): *Majorque et le commerce international (1400-1450 environ)*, Lille, Universitat de Lille. Tesi presentada a la Universitat de Paris IV-Sorbonne el 1983.
- MARTÍN I FÀBREGA, M. R. (2002): *Marques i represàlies a la Corona d'Aragó a l'etapa final del regnat de Pere el Cerimoniós (1373-1386)*. Tesi doctoral llegida el mes de maig de 2002, a la Universitat de Barcelona, dirigida per A. Riera i Melis.
- MASIÀ DE ROS, A. (1951): *La Corona de Aragón y los estados del norte de África. Política de Jaime II y Alfonso IV en Egipto, Ifríquia y Tremecén*, Barcelona, Instituto Español de Estudios Mediterráneos.
- SASTRE MOLL, J. (1979): «Aportación mallorquina a la Armada Santa», *Butlletí de la Societat Arqueològica Luliana*, 37, pp. 167-199, 485-518.
- SERCAMBI, G. (1995): *Novelle*, nuovo testo critico con studio introduttivo e note a cura di Giovanni SINICROPI, Le Lettere, I, Florència.